

על ארץ ישראל

ארץ ישראל הייתה במהלך דורות רבים מושא חפץ ארץ חלומות. שני מוקדים לחלום – המקרא והמרחק. איך נתרגם החלום לשפה של הגות לניסוח של רעיון? במקרא נקראת הארץ: ארץ ה'. וכי לה' יש ארץ? כך מציע ריה"ל:

כוזרי מאמר שני

(ט) אמר הכוזרי: מה שאמרת עם האלוה כבר נתברר לי אולם מה שאמרת בארץ האלוה קשה לי לקבל זאת:

(י) אמר החבר: אין כל קשי לקבל את ההנחה כי ארץ אחת נתיחדה בדבר מה משאר כל הארצות הלא בעיניך תראה כי מקום אחד טוב משאר כל המקומות לצמח מיחד למחצב מיחד ולחי מיחד ותושביו מיחדים בצורתם ובמדותם משאר כל האנשים וכל זה באמצעות מזג הלחיות אשר בגוף כי במזג הזה תלויים גם שלמות הנפש וחסרונה:

(יא) אמר הכוזרי: אולם אני לא שמעתי כי יש לאנשי ארץ ישראל יתרון על שאר בני אדם:

(יב) אמר החבר: כך גם הרכם זה שאתם אומרים כי הכרם מצליח בו לולא היו נוטעים בו את הגפנים ועושים את כל מלאכת עבודת הכרם הדרושה לגדולם לא היה עושה ענבים והנה המעלה המיוחדת באה ראשונה לעם אשר הוא הסגלה והגרעין (כמו שהזכרתי למעלה) ואחרי זה יש גם לארץ חלק במעלה הזאת וכן למעשים ולמצוות התלויים בארץ שהם מעין עבודת הכרם לכרם אולם שלא ככרם העושה ענבים גם במקום אחר אין עם הסגלה יכול להדבק בענין האלוהי כי אם בארץ הזאת:

ריה"ל לא היה רק נאה דורש אלא גם נאה מבקר ונאה מקיים:

כוזרי מאמר שני

(כד) אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקים היעוד אשר יעד האלוה לבית השני רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה' כי הענין האלוהי עמד לחול עליהם כבראשונה אלו נענו כלם לקריאה ושובו לארץ ישראל בנפש חפצה אבל רק מקצתם נענו ורבים והחשובים שבהם נשאר בבבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם ויתכן כי על זה רמז שלמה באמרו אני ישנה ולבי ער כנה הגלות בשם שנה ואת התמדת הנבואה בקרבם בשם לב ער ובאמרו קול דודי דופק כון לקריאה אשר יקראם האלוה לשוב לארץ המלים שראשי נמלא טל הן כנוי לשכינה היוצאת מצל קורת המקדש פשטתי את כתנתי מורה על התעצלם להשמע לקריאה ולשוב לארץ ישראל דודי שלח ידו מן החור רמז לעזרא הפוצר בהם ולנחמיה ולנביאים האחרונים סוף דבר רק חלק מן העם נענה ולא בלב שלם ולכן גמלם האלוה כמחשבת לבם ונתקמו בהם ההבטחות האלוהיות רק במדה מצמצמת כפי מעוט התעוררותם כי הענין האלוהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם אם מעט מעט ואם הרבה הרבה אף אנו אלו היינו מוכנים להתקרב אל אלהי אבותינו בלבב שלם כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים עכשו שאין הדבר כן אין הדברים שאנו אומרים בתפלותינו השתחוה להר קדשו והשתחוה להדם רגליו והמחזיר שכינתו לציון וכדומה כי אם כדבור

התוכי וכצפצוף הזרזיר כי בלא כונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם כאשר העירות בצדק שר הכוזרים:

כוזרי - חתימת הספר

אחרי הדברים האלה גמר החבר בלבו לצאת את ארץ הכוזר וללכת לירושלים ת"ו והכוזרי קשתה עליו פרידת החבר ודבר עמו על כך באמרו מה יש לבקש בארץ ישראל היום שהשכינה נעדרת ממנה ואלו הקרבה לאלוהי הלא אפשר להשיגה בכל מקום על ידי הלב הטהור ועל ידי התשוקה החזקה אליה ולמה זה תכניס עצמך בסכנת המדברות והימים ושנאת העמים השונים:

(כג) אמר החבר: אכן השכינה הנראית עין בעין נעדרת כיום בארץ ישראל... אבל השכינה הנסתרת הרוחנית היא עם כל בן ישראל זך המעשים וטהר הלב אשר כל משא נפשו קדש לאלהי ישראל וארץ ישראל היא המיחדת לאלוהי ישראל ואין המעשים שלמים כי אם בה והרבה מצוות שנתנו לישראל בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל והלב לא יזך והכונה לא תהיה כלה קדש לאלוהי כי אם במקום אשר יאמן עליו כי הוא מיחד לאלוהי... ואם האיש העולה לארץ ישראל מכניס עצמו לסכנות גדולות יותר מפאת תשוקתו ותקותו לכפרת עוונות ועשיית רצון אלהיו ואם יזכה כי יצילהו האלוהי מכל הסכנות יודה וישבח ואם יאבד בעוונותיו ימצא ספוק בדיעה כי רב עוונותיו נתכפרו לו במותו יודע הוא כי דרכו זאת טובה מדרך האנשים המסכנים נפשותם במלחמה אם למען יזכירום בשירי הגבורה והנצחון או בגלל השלל הגדול אשר יקחו אכן קלה הסכנה שסכן הוא את נפשו אף מזו שנסתכנו בה האנשים היוצאים למלחמת מצוה מתוך תקוה כי יהיה להם חלק לעולם הבא....

גם מי שמעורר בלב בני אדם אהבה למקום הקדוש הזה ראוי לשכר בלא ספק והוא מקרב עת בוא תקותנו כמה שנאמר אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו זאת אומרת ירושלים לא תבנה כי אם כאשר ישתוקקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה:

אבל איך מבארים אהבה כזו ורעיון מיסטי כזה באופן רציונאלי? מדוע נבואה אפשרית רק בארץ ישראל? על רכיב זה של מחשבות היהודים ממונה הרמב"ם:

ספר מורה הנבוכים חלק שני פרק לו

כבר ידעת אמרתם אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, ושיעקב אבינו לא באתהו נבואה כל ימי אבלו, להתעסק כחו המדמה בהפקד יוסף, ושמשו רבינו ע"ה לא באתהו הנבואה כבואה מקודם מאחר תלונת המרגלים עד שמתו כל דור המדבר אנשי המלחמה, בעבור שנלאה לסבלם לרב תלונותיהם, ואע"פ שהוא ע"ה לא היה לכח המדמה בנבואתו מבוא אבל שפע השכל עליו מבלתי אמצעיותו, כמו שזכרנו פעמים שהוא לא יתנבא במשל כשאר הנביאים, והנה יתבאר זה ואין זה ענין הפרק. וכן עוד תמצא קצת הנביאים נבאו מדת זמן אחת ואחר כן נפסקה הנבואה מהם ולא התמידה להם בעבור מקרה שנתחדש, וזאת היא הסבה העצמית הקרובה בהפסק הנבואה בזמן הגלות בלא ספק, כלומר עצלות או עצבות שיהיה לאדם בענין מן הענינים, ויותר רע מזה היותו עבד נקנה נעבד לסכלים הזונים, אשר קבצו העדר הדבר האמתי ותגבורת כל התאוות הבהמיות ואין לאל

ידו, ובזה יעדנו רע והוא אשר רצה באמרו, ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, ואמר מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה', וזה אמת מבואר העלה כי הכלי כבר נתבטל, והוא הסבה גם כן בשוב הנבואה לנו על מנהגה לימות המשיח מהרה יגלה כמו שיעד:

ומה ההגיון שכל התורה ותקוות הגאולה תלויים בארץ? גם לכך הסבר פרגמטי:

ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה קנג:

היא שצונו ית' לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים...

אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד... וזה הוא שורש גם כן שלא יודו בו גם כן זולתינו מכלל הרבנים והולכים עמהם באפלה חשכה. ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד. אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד (ברכות סג א יבמו' קכב א). ובזה קושי גדול חזק...
...ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעוהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיונתנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעוהו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב...
...ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם ר"ל בני ארץ ישראל בו ר"ח כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה. ועל קביעתם נסמוך. לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא. והבין זה מאד.
...ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים...

אבל פער הדורות והריחוק מן הארץ טשטשו את תדמיתה הממשית והעמידו לה ציור דמיוני רוחני:

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, אורות התחיה אות ח'

היהדות בגולה, לולא היניקה שהיא מקבלת מטל החיים של קדושת ארץ ישראל לא היה לה בסיס מעשי בעצם, כ"א על ידי חזון הלב, המיוסד על ציורים של תקוה ושל הגות יקר, מצד העתיד והעבר. אמנם יש קצבה כמה כח יש בחזיון לב זה לשא עליו את משא החיים ולסול בכחו נתיבה לחיי עם, והקצבה נראה שכבר מלאה צבאה. ע"כ יורדת היא היהדות בגולה פלאים, ואין לה תקוה כ"א לנטע אותה במקור חיים של חיים ממשיים, של קדושה עצמית, שאינה מצויה כ"א בארץ ישראל.

לברור היחס הזה שבין המציאות והדמיון יש לבחון את צילי תורת ר' נחמן:

ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן מהדורא בתרא סימן קטז:

ספר שפשהיה בארץ - ישראל, ספרו לו שם החשובים שהיו שם, שבאו מדינות אלו וקבעו דירתם שם בארץ - ישראל, במפרסם. וספרו לו, שקדם שהיו בארץ - ישראל, לא היו יכולים לצייר לעצמן, שארץ - ישראל היא עומדת בזה העולם, והיו סוברים שארץ - ישראל היא עולם אחר לגמרי, לפי גדל קנשת ארץ - ישראל המבאר בספרים. ומפך בתורתנו הקדושה מעלת קנשת ארץ - ישראל כמה וכמה פעמים, והתורה בעצמה מפרשת כל גבולי ארץ - ישראל לגדל מעלתה וקדושתה העצום והנורא מאד מאד. על - פן לא היו יכולין לצייר לעצמן בעיניהם, שארץ - ישראל יהיה בזה העולם, עד אשר באו לשם וראו, שארץ - ישראל היא בזה העולם ממש. פי באמת ארץ - ישראל הוא כמו מדינות אלו ממש, ונפר ארץ - ישראל הוא במראה ודמות כמו עפר מדינות אלו ממש. פי מה שמביאין לפעמים עפר לכן ממש זהו רק במקומות פרטיים, וגם במדינה זו נמצא עפר לכן ועפר של נתר בכמה מקומות, אבל עקר העפר בארץ - ישראל הוא כמו עפר מדינות אלו ממש. פי באמת בדמות ותמונה אין חלוק כלל בין ארץ - ישראל ובין שאר מדינות, להבדיל, ואף - על - פי - כן היא קדושה מאד מאד בתכלית הקדושה עצומה ונוראה מאד. אשרי הזוכה להלך שם אפלו ארבע אמות וכו',

אפילו תלמידיו הקרובים לא בקלות הבחינו בין הממש לבין בחינה של ארץ ישראל:

ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן מהדורא קמא ט:

'אין הגשמים יורדין אלא בשביל אמונה', הינו בחינת ארץ - ישראל, שהיא בחינת תפלה,

כותב תלמידו ר' נתן לאחר דרשה מעמיקה בעניני ארץ ישראל:

ימי מוהרנ"ת [מורנו הרב ר' נתן] חלק ב'.

ואח"כ סמוך אחר שאמר התרה הנ"ל שאלתי אותו ז"ל: מה כוונתכם בזה שאמרתם שהעיקר הוא ארץ ישראל? וגער עלי וענה ואמר: כוונתי כפשוטו את ארץ ישראל הזאת עם אלו הבתים...היינו שכל כוונתי כפשוטו שצריך כל איש ישראל לבוא לארץ ישראל הגשמי הזה שמיושב באלו הבתים והחצרות העומדים שם בצפת ובטבריא ובשאר מקומות ארץ ישראל. כי כל המצוות צריכין לעשות כפשוטו דייקא ואי אפשר לזכות אל הקדושה כי אם על ידי ארץ ישראל הזה הידועה לנו שישראל נוסעים לשם. והנה הבנתי שרצונו בפשיטות שנבוא כולנו לארץ ישראל, וגם כמה פעמים דיבר עמנו בשיחותיו הקדושים ועשה לנו חשק לארץ ישראל והודיע לנו שהוא דבר קל לבוא לארץ ישראל, ואי צריכים הוצאה רבה כמו שסבורים העולם, ושאינו סוכן כמו שסבורין העולם, ומכילי דבריו הבנתי שרצונו שנהיה בארץ ישראל...ואם נרצה נוכל לבוא לארץ ישראל.